

ΊΔΡΥΜΑ ΚΩΣΤΑ ΚΑΙ ΕΛΕΝΗΣ ΟΥΡΑΝΗ

Κύκλος Ετησίων Συνεδρίων «Η Κίνηση της Λογοτεχνίας» (2026–2030)

1ο Ετήσιο Συνέδριο: Ζώνες επαφής

2–4 Δεκεμβρίου 2026 | Ημέρα 2 (Πέμπτη, 3 Δεκεμβρίου 2026)

Συνεδρία 5: Δια-συνοριακές Γραφές I

«Διασχίζοντας τα σύνορα: η τσιγγάνικη μεταφορά ως ‘ζώνη επαφής’ από τον Πούσκιν στον Παλαμά»

Ιωάννα Ναούμ

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Γενικής και Συγκριτικής Γραμματολογίας, Α.Π.Θ.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΕΙΣΗΓΗΣΗΣ (ABSTRACT)

Η παρούσα ανακοίνωση εξετάζει τη μυθοποίηση του «ανέστιου» Τσιγγάνου στη νεότερη ευρωπαϊκή γραμματεία ως μια κατεξοχήν «ζώνη επαφής», όπου τα όρια μεταξύ πολιτισμού και φύσης, καθώς και μεταξύ εθνικού και «ξένου», υφίστανται διαρκή επαναδιαπραγμάτευση. Με αφετηρία τον Δωδεκάλογο του Γύφτου (1906) του Κωστή Παλαμά, η ανακοίνωση ιχνηλατεί ένα ευρύ δίκτυο πολιτισμικής κινητικότητας και λογοτεχνικής ανταλλαγής, εστιάζοντας στη στρατηγική συνομιλία του Έλληνα ποιητή με το αφηγηματικό ποίημα Οι Ατσίγγανοι (1824) του Αλεξάντρ Πούσκιν.

Ο μύθος του Τσιγγάνου, ο οποίος σηματοδοτεί το πέρασμα από τον Διαφωτισμό στον Ρομαντισμό και συμπίπτει με τη γένεση των εθνικών κρατών, αξιοποιείται λογοτεχνικά ή και εργαλειοποιείται ιδεολογικά από τον Παλαμά σε μια περίοδο εθνικής κρίσης. Η ανακοίνωση υποστηρίζει ότι ο Παλαμάς δεν αντλεί αδιαμεσολάβητα από το πρωτότυπο ρωσικό ποίημα, αλλά εμπλέκεται οργανικά με τη διεθνή πρόσληψή του. Μέσα από τις αναγνώσεις του Φ. Ντοστογιέφσκι και του Γάλλου διπλωμάτη και κριτικού Ε. Μ. de Vogüé, στο κάτοπτρο της τσιγγάνικης ανεστιότητας φαίνεται να καθρεφτίζεται ο «Ρώσος περιπλανώμενος». Είναι η δική τους ερμηνεία —η οποία ταυτίζει τον ήρωα του ρωσικού ποιήματος, Αλέκο, με τον αποκομμένο διανοούμενο που μεταφέρει την παθογένεια του πολιτισμού στη φύση— που επιτρέπει/προτρέπει τον Παλαμά να μεταστοιχειώσει το ρωσικό πρότυπο, πλάθοντας τον δικό του Γύφτο ως έναν προφητικό και δημιουργικό οδηγό.

Αυτή η πολύπλοκη «ζώνη επαφής» ιδεών προετοιμάζει οργανικά το έδαφος για την αντίστροφη πορεία του ίδιου του Δωδεκάλογου το 1931. Εξετάζοντας στο τελευταίο μέρος της τη γαλλική υποδοχή του έργου μέσα από τον πρόλογο του Henri Bidou, η ανακοίνωση επιχειρεί να δείξει πώς ο ερμηνευτικός άξονας μετατοπίζεται εκ νέου από τον βαλκανικό Νότο προς τη μητροπολιτική Δύση. Ο παλαμικός τσιγγάνος απεκδύεται τον φολκλορικό του χαρακτήρα και, προβάλλοντας τη «ριζική ελευθερία» της ξενότητάς του, ανάγεται σε σύμβολο του σύγχρονου ευρωπαϊκού πνεύματος. Μέσα από αυτή τη διαδρομή, η ανακοίνωση παρακολουθεί πώς η τσιγγάνικη λογοτεχνική περιπλάνηση δεν συνιστά μια στατική θεματική, αλλά ένα δυναμικό «δίκτυο επικοινωνίας» και ένα ενεργό πεδίο «πολιτισμικής κινητικότητας». Η αλυσίδα αυτών των διαδοχικών πολιτισμικών μεταφορών (Ρωσία–Ελλάδα–Γαλλία) διαπερνά και μετατοπίζει τα όρια μεταξύ ευρωπαϊκού γεωγραφικού «κέντρου» και «περιφέρειας», αναδεικνύοντας τρόπους με τους οποίους οι νομαδικές και περιθωριακές αναπαραστάσεις δύνανται να λειτουργούν ως μεταφορικές «ζώνες επαφής» που με τη σειρά τους αποσταθεροποιούν και αναδιαμορφώνουν διαρκώς τόσο τις εκάστοτε εθνικές αφηγήσεις όσο και ευρύτερα υπερεθνικά ιδεολογικά σχήματα, καθώς και τον ίδιο τον πυρήνα της αντίληψης για τη λογοτεχνική

δημιουργία, ενεργοποιώντας ίσως μηχανισμούς μιας οιονεί "μειονοτικής/ τσιγγάνικης λογοτεχνίας" εντός της κυρίαρχης γραμματείας.

Προτεινόμενη βιβλιογραφική αναφορά:

Ιωάννα Ναούμ, «Διασχίζοντας τα σύνορα: η τσιγγάνικη μεταφορά ως 'ζώνη επαφής' από τον Πούσκιν στον Παλαμά», 1ο Ετήσιο Συνέδριο «Ζώνες Επαφής: Λογοτεχνία, δίκτυα επικοινωνίας και πολιτισμική κινητικότητα», Συνεδρία 5: Δια-συνοριακές Γραφές I, Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, Πέμπτη, 3 Δεκεμβρίου 2026.